کندوکاو فلسفی برای نوجوانان

داستان و راهنما

سعید ناجی
سمانه عسکری
فاطمه یونسی

نشر کرگدن

www.ketab.ir

سرشناسه: ناجی، سعید، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور: کندوکاو فلسفی برای نوجوانان: داستان و راهنما/نویسندگان سعید ناجی، سمانه عسکری، فاطمه یونسی؛ ویراستار شادی جاجرمی‌زاده.
مشخصات نشر: تهران: نشر کرگدن، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری: ده، ۱۶۸ ص.: جدول.
فروست: مجموعه فلسفه برای کودکان؛ ۴.
شابک: 978-622-6420-43-3
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۵۸.
موضوع: داستان‌های فارسی -- قرن ۱۴
موضوع: Persian fiction -- 20th century
موضوع: کودکان و فلسفه
موضوع: Children and philosophy
موضوع: فلسفه -- راهنمای آموزشی (ابتدایی)
موضوع: Philosophy -- Study and teaching (Elementary)
موضوع: اندیشه و تفکر خلاق در کودکان -- راهنمای آموزشی (ابتدایی)
موضوع: Creative thinking in children -- Study and teaching (Elementary)
شناسه افزوده: عسکری، سمانه، ۱۳۶۳ -
شناسه افزوده: یونسی، فاطمه، ۱۳۶۱ -
رده بندی کنگره: ۱۳۹۸ ۹ک۲ن/PIR۴۲۴۹
رده بندی دیویی: ۸فا۳/۶۲
شماره کتابشناسی ملی: ۵۶۱۳۲۶۸

www.ketab.ir

همهٔ حقوق برای ناشر محفوظ است.
نشر کرگدن: تهران، صندوق پستی ۱۷۱۶- ۱۳۱۴۵
www.kargadanpub.com
telegram.me/kargadanpub

مجموعهٔ فلسفه برای کودکان ـ ۴

کندوکاو فلسفی برای نوجوانان: داستان و راهنما

نویسندگان: سعید ناجی، سمانه عسکری و فاطمه یونسی

ویراستار: شادی جاجرمی‌زاده

مدیر هنری: سحر ترهنده

ناظر چاپ: علی محمدپور

لیتوگرافی: نقش سبز

چاپ و صحافی: نقش جوهر

شابک: ۳-۴۳-۶۴۲۰-۶۲۲-۹۷۸

چاپ اول: ۱۳۹۸

تیراژ: ۷۰۰ نسخه

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

www.ketab.ir

فهرست

پیش‌گفتار ---------- ۱

«هدیهٔ سال نو» ---------- ۱۵
راهنمای داستان «هدیهٔ سال نو» ---------- ۲۱
ایدهٔ اصلی ۱: هدیه ---------- ۲۲
ـ ارزش هدیه ---------- ۲۲
ـ ملاک‌های هدیه دادن ---------- ۲۲
ـ دلیل هدیه دادن ---------- ۲۳
ـ جبران کردن هدیه ---------- ۲۳
تمرین: جبران کردن هدیه ---------- ۲۴
تمرین (آزمایش ذهنی): ملاک هدیه دادن ---------- ۲۶
ایدهٔ اصلی ۲: غم و شادی ---------- ۲۷
ایدهٔ اصلی ۳: گذشت کردن از چیزی ---------- ۲۹
تمرین: گذشت کردن از چیزی ---------- ۳۰
ایدهٔ اصلی ۴: وظیفه/لطف ---------- ۳۱
تمرین: فرق وظیفه و لطف ---------- ۳۲
ایدهٔ اصلی ۵: علاقه و دوست داشتن ---------- ۳۳
ایدهٔ اصلی ۶: دعا ---------- ۳۵
ایدهٔ اصلی ۷: صرفه‌جویی/خساست ---------- ۳۷
تمرین: صرفه‌جویی یا خساست؟! ---------- ۳۸

www.ketab.ir

«با سان آیفون دیگر تنها نیستی!» ---------- ۳۹
راهنمای داستان «با سان آیفون دیگر تنها نیستی!» ---------- ۴۷
ایدهٔ اصلی ۱: تنهایی و تنها بودن ---------- ۴۸
ایدهٔ اصلی ۲: تأثیر تبلیغات ---------- ۵۰
تمرین: راه‌های جلب موافقت مشتری (روش‌های قانع‌سازی مشتری) ---------- ۵۲
راهنمای تمرین «راه‌های جلب موافقت مشتری» برای مربیان ---------- ۵۵
ایدهٔ اصلی ۳: نقش داشتن چیزهای مدل‌بالا در زندگی ما ---------- ۵۶
ایدهٔ اصلی ۴: ارتباطات در فضای مجازی ---------- ۵۸
ایدهٔ اصلی ۵: عصبانیت ---------- ۵۹

«تاجر ونیزی» (بخش نخست) ---------- ۶۱
«تاجر ونیزی» (بخش دوم) ---------- ۶۷
راهنمای داستان «تاجر ونیزی» ---------- ۷۳
بخش نخست ---------- ۷۴
ایدهٔ اصلی ۱: ظواهر فریبنده ---------- ۷۴
ایدهٔ اصلی ۲: ضمانت کردن ---------- ۷۵
بخش دوم ---------- ۷۶
ایدهٔ اصلی ۳: مجازات یا بخشش؟! ---------- ۷۶
تمرین: خطا و مجازات ---------- ۷۸
ایدهٔ اصلی ۴: قانون و اخلاق ---------- ۸۱
تمرین: رابطهٔ اخلاق و قانون ---------- ۸۲
تمرین: کارهای غیرقانونی و غیراخلاقی ---------- ۸۳
تمرین: مصادیق کارهای قانونی و اخلاقی ---------- ۸۴

«کوله‌بار هستی» ---------- ۸۷
راهنمای داستان «کوله‌بار هستی» ---------- ۹۳
ایدهٔ اصلی ۱: کمک کردن به دیگران ---------- ۹۴
تمرین: دوراهی‌های کمک کردن/نکردن ---------- ۹۵
تمرین: کمک کردن ---------- ۹۶
ایدهٔ اصلی ۲: توقع فرزندان از پدر و مادر و مسئولیت پدر و مادر ---------- ۹۸

www.ketab.ir

ایدهٔ اصلی ۳: توقع پدر و مادر از فرزندان ۹۹
ایدهٔ اصلی ۴: نه گفتن ۱۰۰
ایدهٔ اصلی ۵: ابراز احساسات ۱۰۱

«حملهٔ بیگانگان» ۱۰۳
راهنمای داستان «حملهٔ بیگانگان» ۱۱۱
ایدهٔ اصلی ۱: علل به وجود آمدن شایعه و شایعه‌پراکنی ۱۱۲
ایدهٔ اصلی ۲: دلایل پذیرش یا باور کردن شایعه‌ها ۱۱۵
ایدهٔ اصلی ۳: راه‌های تشخیص شایعه‌ها ۱۱۶
ایدهٔ اصلی ۴: بی‌توجهی و بی‌حوصلگی دانش‌آموزان در کلاس درس ۱۱۷
تمرین: نظارستنجی در مورد درس‌ها ۱۱۸
ایدهٔ اصلی ۵: تصمیم‌گیری بر اساس هیجان‌ها ۱۱۹
تمرین: هیجانی رفتار کردن یا منطقی رفتار کردن؟ ۱۲۰

«چهرهٔ غمگین من» ۱۲۱
راهنمای داستان «چهرهٔ غمگین من» ۱۲۷
ایدهٔ اصلی ۱: احساس خوشبختی ۱۲۸
ایدهٔ اصلی ۲: شاد بودن ۱۳۰
تمرین: فردی شاد هستید یا خیر؟! ۱۳۲
ایدهٔ اصلی ۳: غمگین بودن ۱۳۳
ایدهٔ اصلی ۴: نقاب زدن ۱۳۵
ایدهٔ اصلی ۵: وضع قانون‌ها ۱۳۷
تمرین: وضع قانون‌ها ۱۳۸
ایدهٔ اصلی ۶: تخریب محیط‌زیست ۱۳۹

«کمک» (برداشت نخست از یک واقعه) ۱۴۱
«کمک» (برداشت دوم از همان واقعه) ۱۴۳
راهنمای داستان «کمک» ۱۴۵
ایدهٔ اصلی ۱: احتیاط/سخت‌گیری (وسواس) ۱۴۶
تمرین: احتیاط یا سخت‌گیری (وسواس)؟ ۱۴۷

www.ketab.ir

تمرین: احتیاط یا بی‌احتیاطی؟ ---------- ۱۴۹
ایدهٔ اصلی ۲: شرایط کمک کردن به دیگران ---------- ۱۵۰
تمرین: کمک کردن/نکردن به دیگران ---------- ۱۵۲
ایدهٔ اصلی ۳: اعتماد کردن/نکردن به راهنمایی و کمک دیگران ------ ۱۵۳
تمرین: اعتماد کردن نکردن/به افرادی که قصد کمک کردن به ما را دارند و
همچنین اعتماد کردن/نکردن به توانایی آنها برای کمک کردن -------- ۱۵۴
ایدهٔ اصلی ۴: منت گذاشتن ---------- ۱۵۶

منابع ---------- ۱۵۸

www.ketab.ir

پیش‌گفتار

برنامهٔ فلسفه برای کودکان و نوجوانان، با تغییر پارادایم آموزشی، چند مؤلفهٔ بنیادی برنامهٔ درسی را کاملاً متحول می‌کند. یکی از آنها محتواهای درسی است. محتواهای پیشنهادی این برنامه عموماً داستان‌هایی چالش‌برانگیز هستند که به‌واسطهٔ ایجاد هم‌ذات‌پنداری با خوانندگان، همچون سکوی پرش عمل می‌کنند، سکوی پرشی به‌سوی مشکلات و خلأهای فکری موجود در زندگی مخاطبان یا اعضای حلقهٔ کندوکاو. این داستان‌ها کمک می‌کنند کودکان با سفری تخیلی به زندگی شخصی‌شان گره‌های اساسی یا فلسفی زندگی خود را به یاد آورند و آنها را به‌منظور بررسی یا یافتن راه‌حل از زبان شخصیت‌های داستان مطرح کنند تا با همفکری و کمک دوستانشان در حلقهٔ کندوکاو راهی برای درک و فهم و حل آنها بیابند.

بیشتر افسانه‌ها و داستان‌های موجود، یعنی داستان‌های رایج، برای این هدف کارآمد نیستند، چون با داشتن نصیحت‌ها، القائات و تلقین صریح یا تلویحی مانع از ایجاد چالش می‌شوند؛ البته به غیر از داستان‌هایی که درون‌مایهٔ نامألوف دارند و اعتراض بیشتر کودکان حاضر در کلاس را برمی‌انگیزند. حتی داستان‌های مشهوری که به‌عنوان شاهکارهای داستان

www.ketab.ir

کودک شمرده می‌شوند نیز به احتمال زیاد به دلیل خصلت آموزشی‌شان ویژگی چالش‌برانگیزی یا سکوی پرش بودن را ندارند. برخی از این داستان‌ها در یکی از کتاب‌های من، *معیار فبک برای داستان*[1]، ارائه و نقد و بررسی شده‌اند. اما اگر بیشتر یا عموم داستان‌های موجود در عرصهٔ ادبیات داستانی کودک به دلیل تلقینی بودن یا سکوی پرش نبودن در کلاس‌های فبک کاربردی نیستند، پس در این کلاس‌ها باید از چه محتواهایی استفاده کرد؟

چند راه برای تهیهٔ محتواهای برنامهٔ فبک وجود دارد. یا باید داستان‌هایی با در نظر گرفتن معیارهای فبک نوشته شود، یا داستان‌های موجود به‌گونه‌ای که برنامهٔ فبک توصیه می‌کند بازنویسی شوند یا تغییراتی اندک در داستان‌هایی که قابلیت [illegible] دارند داده شود تا از میزان تلقینی بودن آنها کاسته شود و ویژگی چالش‌برانگیزی آنها ارتقا یابد.

نمونه‌های ارائه‌شده در این کتاب می‌تواند الگویی برای نویسندگان و علاقه‌مندان به برنامهٔ فبک باشد. این نمونه‌ها شامل تغییراتی از نوع سوم‌اند؛ یعنی برخی از داستان‌های مشهوری که درون‌مایه‌های قوی فلسفی و اجتماعی دارند انتخاب شده و با تغییراتی اندک در ماجرای داستان آنها با ویرایشی تقریباً اساسی (به‌صورت اقتباس) به‌شکلی تغییر داده شده‌اند که ویژگی تلقینی بودن آنها کاهش یابد و چالش‌برانگیزبودنشان تقویت شود.

برای این منظور چند نوع تغییر یا ویرایش صورت گرفته است:

- پرسشی کردن درون‌مایه به‌واسطهٔ تغییر جریان داستان و طرح اولیهٔ آن[2]
- وارد کردن گفت‌وگوهای پرمایه و چالشی
- تغییراتی به‌منظور چند بخشی کردن برخی داستان‌ها برای استفاده در جلسه‌های متعدد حلقهٔ کندوکاو

---

۱. سعید ناجی، *معیار فبک برای داستان*، انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۵.
۲. برای مطالعهٔ بیشتر مراجعه شود به کتاب *معیار فبک برای داستان*.

www.ketab.ir

- تلخیص داستان‌ها و متناسب‌سازی آنها با فرصتی که در کلاس‌ها به خواندن داستان اختصاص داده می‌شود
- افزودن شخصیت‌ها یا بخش‌های جدید به برخی داستان‌ها
- وارد کردن موضع‌ها و دیدگاه‌های متقابل به‌واسطهٔ افزودن گفت‌وگوهای جدید و افزودن شخصیت‌ها.

داستان‌هایی که در این مجموعه آمده‌اند عبارت‌اند از: «هدیهٔ سال نو»، «با [illegible] آیفون دیگر تنها نیستی!»، «تاجر ونیزی»، «کوله‌بار هستی»، «حمله بیگانگان»، «چهرهٔ غمگین من» و «کمک». تغییرات و ویرایش این داستان‌ها در چند مرحله صورت گرفته است. در جلسه‌های متعددی که به این منظور تشکیل می‌شد، هر یک از اعضای گروه داستان‌هایی را که مناسب می‌دانستند برای بررسی، در جلسه یا پیش از آن، ارائه می‌کردند. این داستان‌ها بررسی می‌شد و از میان داستان‌های پیشنهادی برخی داستان‌های مناسب‌تر، با توجه به قابلیتشان برای بازنویسی و اعمال ویژگی‌های داستان‌های فبک، انتخاب می‌شدند. در مرحلهٔ بعد، تغییرات پیشنهادی توسط اعضای گروه مشخص می‌شد و ویراستار این داستان‌ها در چند مرحله این تغییرات را اعمال می‌کرد. تغییرات پیشنهادی شامل تغییر گفت‌وگوها یا ماجرای داستان و ... بود. اما پس از هر مرحله ویرایش، این داستان‌ها دوباره خوانده می‌شد و با توجه به جنبه‌های دیگر ادبی و فلسفی، دوباره پیشنهادهایی جدید برای اعمال ارائه می‌شد تا داستان‌ها تقریباً کیفیتی قابل‌قبول برای ارائه در حلقهٔ کندوکاو به دست می‌آوردند. تلاش می‌شد تغییرات ایجادشده به جنبهٔ ادبی داستان اصلی آسیب نرساند و جنبه‌های فلسفی آن را غنی‌تر کند.

پس از نهایی شدن این داستان‌ها، آنها در کلاس‌های فبک اجرا می‌شدند

www.ketab.ir

و چنانچه دانش‌آموزان یا مربیانی که این داستان‌ها را سر کلاس مطرح می‌کردند، پیشنهاد جدیدی داشتند، دوباره در آنها بازنگری می‌شد. بنابراین، این داستان‌ها چندین و چند بار توسط اعضای گروهی که به همین منظور تشکیل شده بود ویرایش شده‌اند.

داستان نخست، «هدیهٔ سال نو»، اقتباسی است از داستان «هدیهٔ سال نو» اثر ویلیام سیدنی پورتر (اُ. هنری) از کتاب *هدیهٔ سال نو و داستان‌های دیگر* ترجمهٔ رضا مرتضوی، نشر آفرینگان، ۱۳۹۴. داستان دوم، «با سان آیمون دیگر تنها نیستی!»، اقتباسی است از داستان «دیگر تنها نیستی» اثر استفانی بنی از کتاب *دیگر تنها نیستی* ترجمهٔ محمدرضا میرزایی، نشر حرفه هنرمند، ۱۳۹۰. داستان سوم داستانی مشهور است از شکسپیر با نام «تاجر ونیزی» که اقتباسی است از داستان «تاجر ونیزی» اثر لیون گارفیلد از کتاب *داستان‌های شکسپیر* ترجمهٔ شست کامرانی، نشر هرمس (کیمیا)، ۱۳۹۱. داستان بعدی، «کوله‌بار هستی»، اقتباسی است از داستان «فیل» اثر ریموند کارور از کتاب *فاصله و داستان‌های دیگر* ترجمهٔ مصطفی مستور، نشر مرکز، ۱۳۹۳. داستان پنجم، «حملهٔ بیگانگان»، اقتباسی است از داستان «ربودن موجودات فضایی» اثر میک جکسون از کتاب *تازه دنیا مورد نیاز است* ترجمهٔ گلاره اسدی آملی، نشر چشمه، ۱۳۹۰. داستان بعدی، «چهرهٔ غمگین من»، اقتباسی است از داستان «چهرهٔ غمگین من» اثر هاینریش بل، از کتابی با همین نام ترجمهٔ تورج رهنما، نشر چشمه، ۱۳۹۳. داستان آخر، «کمک»، اقتباسی است از داستان «کمک» اثر شِل سیلور استاین که از کتاب *من و دوست غولم* ترجمهٔ منیژه گازرانی، نشر چشمه، ۱۳۹۴. بخش جدیدی نیز به این داستان اضافه شده است تا موضع مقابل را انعکاس دهد و داستان را چالش‌برانگیزتر کند. این داستان‌ها برای دورهٔ اول مقطع متوسطه آماده شده، اما برای دورهٔ دوم مقطع متوسطه هم می‌توان از آنها استفاده کرد.

www.ketab.ir

پیش‌تر دو جلد از کتاب‌های *داستان‌هایی برای کندوکاو فلسفی* توسط انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی (۱۳۹۵) چاپ شده که مربیان و تسهیلگران از آنها بسیار استقبال کرده‌اند، اما به دلیل کند بودن فرایند چاپ در مؤسسات دولتی تصمیم گرفته شد ادامهٔ این مجموعه توسط ناشری دیگر منتشر شود.

در خصوص راهنماهای داستان‌ها ابتدا قرار بود کتاب مستقلی برای راهنماها منتشر شود، ولی به جهت مشکلاتی که در خصوص کاغذ و نشر به وجود آمد ناشر محترم پیشنهاد کرد تا دو کتاب راهنما و داستان در هم ادغام شوند. بنابراین راهنمای هر داستان دقیقاً بعد از آن داستان در این کتاب ارائه شده است. این راهنماها می‌توانند به مربیان کمک کنند داستان‌هایی مناسب شرایط و حال‌وهوای کلاس آموزانِ کلاس خود انتخاب کنند و مباحث و گفت‌وگوهای کلاسی را به‌نحوی مناسب‌تر راه بیندازند و پیش برند. در این راهنماها موضوعات مهم و ایده‌های اصلی که احتمال طرحشان در کلاس توسط اعضای حلقه بیشتر است طرح شده‌اند و مربی پیش از ورود به کلاس می‌تواند آنها را مرور کند و دربارهٔ آنها و مباحث حاشیه‌ای و فرعی آنها آمادگی اولیه به دست آورد.

چنان‌که می‌دانیم در کلاس‌های فلسفه برای کودکان، یعنی حلقهٔ کندوکاو، برای شروع گفت‌وگو و کندوکاو از محرکی استفاده می‌شود. این محرک‌ها معمولاً داستان هستند. برای اینکه داستان‌هایی که در کلاس فلسفه برای کودکان استفاده می‌شوند بتوانند کندوکاوی فلسفی ایجاد کنند، باید دارای ویژگی‌هایی باشند. از جملهٔ این ویژگی‌ها داشتن موضوعات چالش‌برانگیز، پرداختن به مسائل و مشکلات روزمرهٔ کودکان و دغدغه‌های آنها، ایجاد هم‌ذات‌پنداری، ملموس بودن موضوعات فلسفی و اجتماعی داستان برای دانش‌آموزان، تلقینی نبودن، دارای ویژگی سکوی پرش بودن و ... است.

www.ketab.ir

در کلاس فلسفه برای کودکان برای داشتن یک کندوکاو خوب فلسفی علاوه بر داستانی مناسب، آمادگی مربی فلسفه برای کودکان در زمینهٔ محرک استفاده‌شده در کلاس نیز ضرورت دارد. مربی فلسفه برای کودکان برای راه‌اندازی، هدایت و سازمان‌دهی بحث‌های فلسفی و موضوعات چالش‌برانگیزِ داستان‌ها نه‌تنها باید مهارت کندوکاو فلسفی را بداند، بلکه لازم است با آمادگیِ قبلی در خصوص موضوعات محتمل مطرح‌شده توسط کودکان وارد کلاس شود. در واقع مربی فبک لازم است دست‌کم آشنایی اولیه‌ای با مواضع عمده در خصوص ایده‌های اصلی داستان و پرسش‌های مربوط به آن ایده‌ها داشته باشد. هر چند احتمال اندکی هم هست که مباحثه با پرسش‌ها و نظرات متفاوت دانش‌آموزان آغاز شود. این آمادگی از این‌روست که گاهی ممکن است دانش‌آموزان بنا به دلایلی نتوانند به پرسش‌ها و نکاتی برای شروع بحث فلسفی اشاره کنند. در این مواقع، مربی می‌تواند از طرح بحث‌های مطرح‌شده در راهنمای داستان‌ها کمک بگیرد و در مطرح کردن پرسش فلسفی برای شروع کندوکاو به دانش‌آموزان کمک کند.

همچنین وقتی مباحثه شروع می‌شود مربی باید به سازمان‌دهی و تمرکز آن کمک کند. برای مثال، ممکن است یک موضوع اساسی به بررسی دقیق نیاز داشته باشد، یا ممکن است بحث حول مفهومی دور بزند که به مفهوم‌سازی نیاز باشد، یا اینکه ممکن است لازم باشد موضوعات و مفاهیم در قالب مصادیق بررسی شوند، یا به گسترش بحث نیاز باشد و مانند اینها (نک. کم، ۱۳۸۹: ۶۹-۷۰). بنابراین، در راهنماهای مربوط به مربی، طرح بحث‌ها و تمرین‌هایی طراحی می‌شود که این اهداف را پی می‌گیرد و به مربی در پیشبرد و سازمان‌دهی مباحثه و گفت‌وگو کمک می‌کند.

هدف از این راهنماها این است که مربیان با کمک طرح بحث‌ها و

www.ketab.ir

تمرین‌های مطرح‌شده در آنها بتوانند در کلاس‌های فبک کندوکاوی فلسفی با دانش‌آموزان راه بیندازند. البته بعضی مربیان با داشتن تجربهٔ زیاد کندوکاو فلسفی یا استعداد ذاتی در زمینهٔ فلسفه شاید بتوانند هنگام گفت‌وگو در حلقه، پرسش‌ها و طرح بحث‌هایی مناسب مطرح کنند و شاید هم تمرین‌های خوبی به ذهنشان برسد، اما به احتمال بسیار زیاد بیشتر مربیان تازه‌کار از پیش نیاز به آمادگی دارند.

این راهنماها چند بخش دارند:

۱. ایده‌های اصلی: شامل موضوعات فلسفی استخراج‌شده از داستان‌هاست تا به معلم ایده‌ها و مفاهیم فلسفی مندرج در هر داستان را نشان دهد.

۲. طرح بحث: هدف طرح بحث‌ها بهبود شکل‌دهی مفهوم با تجهیز دانش‌آموزان به معیارها، دلایل‌ها، استدلال‌ها و تعاریف است (لیپمن، ۱۳۸۸: ۲۴۰). به‌طور کلی، طرح بحث‌های فلسفی «شامل یک گروه پرسش است که عموماً با یک مفهوم سروکار دارد یا شامل یک ارتباط (مثل تمایز یا اشتراک) یا مسئله است» (همان، ۲۴۱).

پرسش‌ها به دو صورت ارائه می‌شوند. از این دو خانواده از طرح بحث‌ها می‌توانیم با عنوان «تکمیلی»[1] و «غیرتکمیلی» نام ببریم. خانوادهٔ اول رشته‌ای از پرسش‌ها را تشکیل می‌دهند که در آنها هر [پرسش] بر پرسش پیشین استوار است. در خانوادهٔ دوم پرسش‌ها موضوع را احاطه می‌کنند، بدون‌آنکه با هر پرسش به موضوع از زاویه‌ای خاص نظر افکنده می‌شود» (همان،۲۴۲).

در راهنماهای این کتاب طرح بحث‌ها به‌شکل تکمیلی ارائه شده است؛ یعنی متناسب با هر ایدهٔ اصلی، گروهی از پرسش‌های فلسفی که حول همان ایدهٔ اصلی (موضوع اصلی) است، طراحی شده است. در واقع، پرسش‌های فلسفی رشته‌ای را تشکیل می‌دهند که در آنها هر پرسش بر پرسش پیشین استوار است

1. cumulative

www.ketab.ir

و از آسان به سخت و از موارد صریح و روشن به موارد مبهم و نامشخص (فازی) مرتب شده است. مربی با طرح این نوع پرسش‌هایِ زنجیره‌ای می‌تواند رفته‌رفته به دانش‌آموزان در راه انداختن کندوکاوی فلسفی کمک کند. به عبارت دیگر، طرح بحث‌ها ابتدا با اشاره به بخش‌های چالش‌برانگیز داستان و با طرح پرسش‌های باز و ملموس از آن بخش‌ها شروع می‌شود و رفته‌رفته دانش‌آموزان را به پرسش‌های کلی و فلسفی سوق می‌دهد.

ساختار همهٔ طرح بحث‌های موجود در راهنماها «طرح بحث تکمیلی» است، اما شکل طراحی بعضی از طرح بحث‌ها کمی متفاوت است. از جمله اشکال متفاوت طرح بحث‌ها عبارت‌اند از:

الف. دسته‌ای از طرح بحث‌ها چنان‌اند که به دلیل وسیع بودنِ موضوعِ ایدهٔ اصلی، به موضوعات کوچک‌تر و فرعی‌تر خرد شده‌اند و پرسش‌هایی دربارهٔ هر یک از این موضوعات فرعی مطرح می‌کنند. برای مثال، نخستین ایدهٔ اصلی‌ای که در راهنمای داستان «هدیهٔ سال نو» با عنوان «هدیه» آمده است، به دلیل اینکه این موضوع گسترده است، به موضوعات کوچک‌تر و فرعی‌تر تقسیم شده است، از جمله ارزش هدیه، ملاک‌های هدیه دادن، دلیل هدیه دادن، و جبران کردن هدیه. برای هر یک از این موضوعات فرعی، پرسش‌های زنجیره‌ای فلسفی مطرح شده و برای برخی از آنها، از جمله جبران کردن هدیه و ملاک هدیه دادن، تمرین‌هایی طراحی شده است. مربی با توجه به اینکه در کلاس کدام یک از این موضوعات فرعی مطرح شود می‌تواند از طرح بحث‌ها و تمرین‌ها استفاده کند.

ب. دسته‌ای از طرح بحث‌ها چنان‌اند که پاسخ دانش‌آموزان تعیین‌کنندهٔ پرسش‌ها و بررسی‌های بعدی است، مثل ایدهٔ اصلی «نقش داشتن چیزهای مدل بالا در زندگی» در داستان «با سان آیفون دیگر تنها نیستی!». در این ایدهٔ اصلی، بحث با پرسش باز داخل داستان شروع می‌شود و از دانش‌آموزان

www.ketab.ir

خواسته می‌شود به‌صورت موردی به عواملی اشاره کنند تا آن عوامل بررسی شوند. در این نوع طرح بحث‌ها مواردی که پیش‌بینی می‌شود دانش‌آموزان با توجه به متن داستان به آنها اشاره می‌کنند به‌صورت فهرست‌وار نوشته شده‌اند و پرسش‌های بعدی طرح بحث ناظر به این مواردند. مربی می‌تواند با توجه به عوامل و مواردی که دانش‌آموزان به آنها اشاره می‌کنند، پرسش‌های بعدی را مطرح کند و بحث را پیش ببرد.

ج. بعضی طرح بحث‌ها چند مرحله دارند و نیاز است مباحث دسته‌بندی شوند و مرحله‌به‌مرحله پیش روند، مثل طرح بحث «علل به وجود آمدن شایعه و شایعه‌پراکنی» در داستان «حملهٔ بیگانگان». در این طرح بحث ابتدا نیاز است شایعات داخل داستان دسته‌بندی شوند و مرحله‌به‌مرحله علل به وجود آمدن آنها بررسی شوند. مربی در این نوع طرح بحث‌ها با دسته‌بندی کردن مباحث می‌تواند مرحله‌به‌مرحله به کندوکاو در خصوص هر مبحث بپردازد.

۳. تمرین: در راهنماها در کنار طرح بحث‌ها از تمرین‌هایی نیز کمک گرفته می‌شود. لیپمن میان طرح بحث‌ها و تمرین‌ها از حیث هدف و موضوع تفاوت قائل می‌شود. تمرین فلسفی بر جزئیات تأکید می‌کند نه بر کلیات (همان: ۲۶۰). در واقع یکی از اهداف اصلی تمرین‌های فلسفی تقویت قدرت قضاوت است و این عموماً از خلال مقایسه‌هایی به دست می‌آید که در پی مشخص کردن این است که آیا چیزها و روابطی که مقایسه می‌شوند متفاوت، شبیه یا مثل هم (عین هم) هستند یا خیر. اما هدف از طرح بحث‌ها چنان‌که گفته شد، بهبود شکل‌دهی مفهوم با تجهیز دانش‌آموزان به معیارها، دلیل‌ها، استدلال‌ها و تعاریف است (همان،۲۴۰). البته گاهی تمرین هم می‌تواند برای فهم یک مفهوم به کار رود، و در همان زمان فرایند استدلال کردن دانش‌آموزانی را که از آن استفاده می‌کنند تقویت کند. بنابراین، برای

www.ketab.ir

ارتقای تفکر انتقادی و مهارت‌های شناختی و استدلالی و شکل‌دهی مفاهیم و نیز افزایش دقت و تیزبینی دانش‌آموزان در راستای طرح بحث‌ها و متناسب با ایده‌ها و پرسش‌های فلسفی در بعضی بخش‌ها تمرین‌هایی طراحی شده‌اند.

تمرین‌ها ازجهت موضوع هم با طرح بحث‌ها فرق می‌کنند و بر مسائل و موارد منفرد متمرکزند، حال آنکه طرح بحث‌ها بر ایده‌های فراگیر و کلی تمرکز دارند (همان،۲۶۰). در واقع در بخش «تمرین»، متناسب با ایده‌های اصلی و طرح بحث‌ها، مثال‌ها و نمونه‌ها و موقعیت‌هایی ارائه می‌شود تا دانش‌آموزان بتوانند ملاک‌ها و معیارها را در مصداق‌ها محک بزنند و این نه‌تنها باعث دقت و تیزبینی دانش‌آموزان می‌شود، بلکه سبب افزایش قدرت قضاوت آنها نیز می‌شود. مربی فلسفه برای کودکان برای دقیق کردن ملاک‌ها و تیزبینی دانش‌آموزان می‌تواند در کنار طرح بحث‌ها از مصداق‌ها و نمونه‌های طراحی‌شده در بخش تمرین بهره گیرد و به دانش‌آموزان کمک کند تا بتوانند از موارد و مثال‌ها به بررسی ملاک‌ها و معیارهای کلی برسند.

بنابر اهداف یادشده، در این راهنما با برخی بعضی از ایده‌های اصلی تمرین‌هایی با اَشکال متفاوت طراحی شده است که عبارت‌اند از:

الف. در بعضی تمرین‌ها، مثال‌ها و مصداق‌هایی در جدول طراحی شده‌اند که دانش‌آموزان با کندوکاو در خصوص مثال‌ها به کشف و بررسی ملاک‌ها و معیارها و همچنین کشف و تمایز مصداق‌های آن ملاک‌ها و معیارها می‌پردازند، از جملهٔ این تمرین‌ها «مصداق‌های کارهای قانونی و غیرقانونی»، «هیجانی رفتارکردن یا منطقی رفتارکردن»، «وضع قانون‌ها» و ... است. در بررسی این نوع تمرین‌ها نیاز است مربی به دانش‌آموزان کمک کند تا بتوانند از دل مصداق‌ها و مثال‌ها، ملاک‌ها و معیارهای کلی را کشف کنند و همچنین مصداق‌های آن ملاک‌ها را دریابند.

www.ketab.ir